

تحلیل محتوایی اسناد فرادستی و معین به منظور استنتاج سیاستهای برنامه‌های توسعه پنجم بخش آموزش عالی، تحقیقات و فناوری

رضا نوروززاده*

استادیار مؤسسه پژوهش و برنامه‌ریزی آموزش عالی

کوروش فتحی واجارگاه

دانشیار دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی دانشگاه شهید بهشتی

امیرحسین کیذوری

دانشگاه تربیت معلم سبزوار

چکیده

برنامه‌های توسعه در تحقق اهداف سند چشم‌انداز بیست ساله کشور در افق ۱۴۰۰ هـ.ش. نقش کلیدی دارند، زیرا برنامه توسعه سندی است که به عنوان رهنمودی برای ویژگیهای کلی، رشد و توسعه بخشها از جمله بخش علوم، تحقیقات و فناوری نقش دارد. هدف این پژوهش پاسخگویی به این سؤال اساسی است که بر اساس اسناد فرادستی و معین چه سیاستهایی باید برای تدوین برنامه پنجم بخش علوم، تحقیقات و فناوری مورد توجه قرار گیرد. این تحقیق از نظر ماهیت توصیفی - تحلیلی است و در آن از روش تحلیل محتوایی و بررسی اسنادی بهره گرفته شده است. جامعه مورد مطالعه اسناد فرادستی و معین را شامل می‌شود که ۹ سند به صورت نمونه هدفمند و در دسترس برای مطالعه انتخاب شده است. ابزار جمع‌آوری اطلاعات و داده‌های مورد نیاز، پژوهش فیش، چک لیست و فرمهای محقق ساخته، بوده است. برای تفسیر و تحلیل داده‌ها از روش تحلیل - توصیفی استفاده شده است. براساس یافته‌های تحقیق سیاستهای محوری در حوزه فرهنگ، آموزش، پژوهش، فناوری، توانمندسازی منابع انسانی و توسعه زیرساختها، همکاریهای فرابخشی و بین‌المللی، پاسخگویی، تشویق و مشارکت طبقه‌بندی و در نهایت، اهم سیاستهای محوری برای تدوین برنامه پنجم توسعه حوزه علم و فناوری پیشنهاد شده است. بر این اساس، در صورتی که سیاستهای محوری پیشنهاد شده در سند برنامه پنجم توسعه بخش علوم، تحقیقات و فناوری مورد توجه قرار گیرد، برنامه از اعتبار بالایی برخوردار خواهد بود.

کلید واژگان: برنامه توسعه، علوم، تحقیقات و فناوری، اسناد فرادستی و معین، دانشگاه و مؤسسات آموزش عالی.

* مسئول مکاتبات : rezanorouzzadeh@yahoo.com

پذیرش مقاله: ۱۳۸۸/۶/۱۸

دریافت مقاله: ۱۳۸۷/۱۲/۱۲

مقدمه

برنامه‌ریزی فرایند تفکر در باره مسائل اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و کالبدی است؛ جهتگیری و آینده‌نگری دارای اهداف و خط‌مشی‌های مشخص است (Ziyari, 2002). تاریخ برنامه‌ریزیها تاریخ کشمکشها، شکستها و پیروزیهاست (Tinbergeh, 1965). بر این اساس، برنامه‌ریزی برای توسعه امری ضروری و اجتناب‌ناپذیر است.

توسعه مجموعه‌ای از تحولات فکری، فرهنگی، سیاسی، اقتصادی و اجتماعی است که به گسترش تواناییها و ظرفیتهای کلی یک جامعه در همه ابعاد منجر می‌شود. لذا، توسعه فرایندی پیچیده و چند بعدی است که به دست انسان و برای انسان صورت می‌گیرد و همه جنبه‌های زندگی فردی و اجتماعی وی را شامل می‌شود و ناظر بر بهبود همه جانبه زندگی بشر است (Akhavan Kazemi, 2003: 17). به نظر تودارو (Todaro, 1992: 15) توسعه جریان‌ی چند بعدی (سیاسی، اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی) است که در حرکت پیشرونده خود کاهش فقر، بیکاری، نابرابری و نیز صنعتی شدن هر چه بیشتر، ارتباطات بهتر، ایجاد نظام اجتماعی مبتنی بر عدالت و افزایش مشارکت مردم در امور سیاسی جاری را در پی دارد.

امروزه، بیشتر کشورها به ویژه کشورهای در حال توسعه برای رشد و توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی خود به تدوین برنامه‌های میان مدت و بلندمدت توسعه مبادرت می‌ورزند. در حال حاضر، گرایش جهانی بیشتر به سوی برنامه‌های «راهبردی» و «مشارکتی» است. احکام برنامه‌های راهبردی هر چند به طور کامل مشخص و منجزند، اما به ضرورت کمی نیستند. در برنامه‌های مشارکتی نیز کوشش بر این است که به جای اجبار یا حتی ارشاد، «اراده جمعی» برای اجرای برنامه‌ها فراهم آید. در برنامه‌های معاصر تعیین تکلیف در جزئیات بر عهده بازار و کارگزاران اقتصادی است، نه تصمیم‌گیرهای اداری؛ بجز در موارد کاملاً استثنایی قیمتها در بازار؛ یعنی در مقابله عرضه و تقاضا تعیین می‌شوند، نه به وسیله دولت (Tofigh, 2006). برنامه‌ریزی در کشور ایران بعد از جنگ جهانی دوم آغاز شد و لایحه اولین برنامه عمرانی که مقدمات آن از سال ۱۳۲۵ آغاز شده بود، در سال ۱۳۲۷ تقدیم مجلس شورای ملی شد. در دوره قبل از انقلاب اسلامی پنج برنامه توسعه به مرحله اجرا در آمد. بعد از پیروزی انقلاب اسلامی شاهد تدوین چهار برنامه توسعه و تدوین سند چشم‌انداز بیست ساله و سیاستهای کلی نظام

بوده‌ایم. تنظیم شش برنامه و اجرای پنج برنامه در سالهای قبل از انقلاب (۱۳۲۷ تا ۱۳۵۶) و تنظیم چهار برنامه بعد از انقلاب مسلماً گنجینه با ارزش و ارزنده‌ای درخصوص برنامه‌ریزی و اجرای برنامه را در اختیار قرار می‌دهد که می‌تواند به مثابه چراغی برای روشن ساختن راه آینده حرکت به کار گرفته شود. با مرور مختصری بر برنامه‌های عمرانی قبل از انقلاب اسلامی و برنامه‌های توسعه بعد از انقلاب اسلامی در می‌یابیم که برنامه‌های توسعه و عمرانی از نظر مبانی تئوریک تحت تأثیر ادبیات اقتصادی و رویکردهای مجامع بین‌المللی و از نظر تأمین منابع به شدت به درآمدهای نفت وابسته بوده‌اند و بنابراین، هیچ‌گاه برنامه‌های توسعه از ویژگی بومی شدن برخوردار نبوده‌اند (Ahmadi, 2002: 251).

با وجود سابقه نسبتاً طولانی برنامه‌ریزی در کشور هنوز نظام مناسب برنامه‌ریزی به وجود نیامده است. در همین خصوص، می‌توان گفت که نامناسب بودن نظام برنامه‌ریزی نقش مهمی در کاهش یا عدم موفقیت برنامه‌های توسعه در چند دهه گذشته داشته است (Rezavani, 2001).

با ترسیم چشم‌انداز بیست ساله کشور در بخشهای مختلف، که خود مبتنی بر اهداف توسعه هزاره جهانی است، ضرورت توجه به تدوین و اجرای برنامه‌های پنجساله در راستای آن بیش از پیش افزون‌تر شده است. بر همین اساس، با توجه به اینکه برنامه چهارم توسعه سالهای پایانی خود را سپری می‌کند و تدوین برنامه پنجم بخش علوم، تحقیقات و فناوری در پیش‌روست، فراهم ساختن تمهیدات و پیش‌بایستهای لازم از جمله بررسی و مطالعه اسناد فرادستی و معین که جایگاه ویژه‌ای برای تعیین جهتگیری و تحقق چشم‌انداز افق ۱۴۰۴ جمهوری اسلامی در بخشهای مختلف از جمله آموزش عالی، تحقیقات و فناوری دارد، امری ضروری و حیاتی است. بر این اساس، در این مقاله اسناد فرادستی و معین (قانون اساسی، سند چشم‌انداز بیست ساله جمهوری اسلامی، سیاستهای کلی نظام ابلاغ شده از سوی مقام معظم رهبری، بیانات مقام معظم رهبری در دیدارهای مختلف با دست‌اندرکاران نظام آموزش عالی، مصوبات شورای عالی انقلاب فرهنگی، قانون برنامه چهارم توسعه، قانون اهداف، وظایف و تشکیلات وزارت علوم، تحقیقات و فناوری، بیانیه جهانی آموزش عالی برای قرن آینده و بیانیه کنفرانس جهانی علم در سده بیست و یکم) [۱] به منظور استنتاج سیاستهایی که باید در تدوین برنامه پنجم بخش علوم، تحقیقات و فناوری مورد توجه قرار گیرد، بررسی و مطالعه شده است. به سخن دیگر، در این

مقاله تلاش شده است تا به این سؤال اساسی پاسخ داده شود که براساس اسناد فرادستی و معین [۲] چه سیاست‌های محوری را باید برای تدوین برنامه پنجم بخش آموزش عالی، تحقیقات و فناوری مورد توجه قرار داد.

پیشینه پژوهش: محل پیدایش و نشو و نما نظام برنامه‌ریزی شوروی سابق بوده است و شمار کشورهایی که به نحوی برنامه‌ریزی را تجربه کرده‌اند، بسیار است. از جمله کشورهایی که برنامه‌ریزی بلندمدت را تجربه کرده‌اند می‌توان به کشورهای آمریکا، آفریقای جنوبی، انگلستان، مکزیک، شوروی سابق، فرانسه، کره جنوبی و ... اشاره کرد (Tofigh, 2006). با توجه به رویکردهای حاکم در این کشورها، اهداف برنامه توسعه آنها با یکدیگر متفاوت بوده، اما در همه این کشورها تدوین برنامه توسعه بر اساس چشم‌انداز مورد تأکید قرار گرفته است. تأکید برنامه‌های توسعه به طور اعم بر مفهوم توسعه استوار است. بر این اساس، برنامه‌ریزی توسعه باید از ابعادی همچون جامعیت، مداومت، انعطاف‌پذیری، کل‌نگری، چند وظیفه‌ای و آینده‌اندیشی برخوردار باشد.

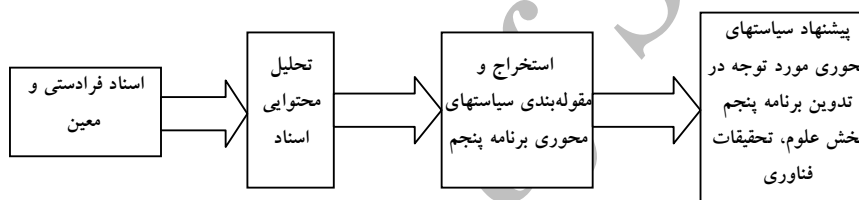
کشور ما با داشتن نیم قرن تجربه برنامه‌ریزی [از سال ۱۳۲۷ تاکنون] در زمره پرسابقه‌ترین کشورها در این زمینه به شمار می‌رود و در حال حاضر، در کنار برنامه‌های پنجساله توسعه، چشم‌انداز بیست ساله کشور (افق ۱۴۰۴) ترسیم شده است، به طوری که برنامه چهارم توسعه بر اساس چشم‌انداز بیست ساله پایه‌گذاری شده است. با ورود به هزاره سوم میلادی آن چیزی که بیش از همه رخ می‌دهد، توسعه دانش و روند سازمانها به سوی دانش محوری است. تحقق دانش محوری در هر کشوری بستگی کامل به برنامه‌های توسعه آن کشور دارد، زیرا برنامه‌های توسعه جهت رشد و بالندگی کشور را تعیین می‌کند. داودی معتقد است (Davoodi, 1996) برای اجرای برنامه‌های توسعه به طور اعم و برنامه‌های توسعه آموزش عالی، تحقیقات و فناوری به طور اخص، عوامل متعددی وجود دارند که می‌توانند به عنوان عوامل زمینه‌ساز و پیش‌برنده در تحقق این برنامه‌ها نقش بازی کنند. این عوامل از دیدگاه وی شامل الزامات فنی، قانونی، عمومی، مدیریتی، فرهنگی و ساختاری است. تسلیمی و همکاران (Taslimi et al., 2004) در تحقیقی با عنوان «توصیف و تحلیل روند بخش آموزش عالی طی برنامه‌های اول، دوم و سوم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران» به مطالعه روند

آموزش عالی در برنامه‌های اول، دوم و سوم توسعه پرداخته‌اند. براساس یافته‌های این پژوهش، بخش آموزش عالی برنامه‌های توسعه به تبع کل ساختار برنامه‌ریزی در کشور از رهیافتها و رویکردهای علمی و تحولات مفهومی و پارادایمی در دانش و اندیشه جهانی برنامه‌ریزی همچنان فاصله دارد و به همین دلیل، کاستیهای روش شناختی در آن دیده می‌شود که برای نمونه می‌توان به پیش‌بینی‌های غیرعلمی براساس روند گذشته، نهادینه نشدن نظام ارزشیابی مداوم، نبود ارزشیابی محیطهای بیرونی و درونی، مشارکت نداشتن کلیه ذینفعان در فرایند برنامه‌ریزی و تقلیل مجموعه تصمیم‌گیران به جمع کوچکی از اعضای کمیته برنامه‌ریزی و تدوین نشدن شاخصهای کلیدی عملکرد اشاره کرد.

سیاری (Sayari, 1985, 1983) در تحقیقی ضمن مروری بر تجارب برنامه‌ریزی آموزش عالی طی برنامه‌های اول و دوم توسعه، نبود ساختار و تشکیلات لازم برای اجرای برنامه‌ها، عدم مشارکت کامل و اعتقاد و ایمان رؤسای دانشگاهها به امر برنامه‌ریزی، نبود نیروی انسانی متخصص و با تجربه و دارای انگیزه برای طراحی برنامه در دانشگاهها و همچنین، عدم شناسایی منابع مالی و تجهیزات و ابزار لازم برای برنامه‌ریزی دانشگاهها، کمبود اطلاعات قابل اعتماد و روزآمد در دانشگاهها و نبود پایگاههای اطلاعاتی مناسب با استفاده از فناوری پیشرفته و نیروی انسانی کارآمد در پایگاهها و ... را از جمله کاستیهای برنامه‌ریزی در برنامه اول توسعه دانسته است. بر اساس نتایج این تحقیق عدم مشارکت دانشگاهها در مراحل مختلف برنامه‌ریزی مشکلاتی مدیریتی از قبیل کسر بودجه جاری و عمرانی، افت کیفیت آموزش و تحقیق و کاهش کارایی دانشگاهها را در پی داشته است. نتایج بررسی برنامه دوم بیانگر آن است که معضل ایجاد نشدن پایگاه اطلاعات آموزش عالی کشور همچنان به قوت خود باقی است و نبود دسترسی بهنگام به اطلاعات دانشگاهها و مراکز تحقیقاتی با ضعفهایی همراه بوده است. از نقاط مطلوب برنامه دوم توسعه این است که برای اولین بار دانشگاهها و مراکز تحقیقاتی [هرچند به صورت محدود] با موضوع درگیر شدند و اهداف کیفی برای برنامه در نظر گرفته شد.

همان گونه که اشاره شد، در کشورهایی که برنامه‌ریزی بلندمدت را تجربه کرده‌اند، با توجه به رویکردهای حاکم در این کشورها اهداف برنامه توسعه آنها با یکدیگر متفاوت است، ولی نقطه اشتراک آنها این است که در همه این کشورها تدوین برنامه توسعه بر اساس چشم‌انداز

مورد تأکید قرار گرفته است. از طرفی، دیگر نتایج تحقیقات نشان می‌دهد که برنامه‌های توسعه کشورها دارای نقاط قوت و ضعف زیادی است و برای تدوین برنامه توسعه باید الزامات مختلفی را مورد توجه قرار داد؛ از جمله این الزامات این است که سیاستهای حاکم بر برنامه پنجم توسعه بخش علوم، تحقیقات و فناوری باید منبعت از اسناد فرادستی و معین باشد. هدف این پژوهش استنتاج سیاستها از اسناد فرادستی و معین برای تدوین برنامه پنجم بخش آموزش عالی (علوم، تحقیقات و فناوری) است. براساس چارچوب مفهومی زیر سیاستهای محوری مورد توجه در تدوین برنامه پنجم بخش علوم، تحقیقات و فناوری ارائه شده است.

چارچوب مفهومی تحقیق (Norouzzadeh, 1386)

روش پژوهش

این پژوهش از نظر ماهیت تحقیق، تحقیق توصیفی - تحلیلی است و در آن از روش تحلیل محتوایی و بررسی اسنادی استفاده شده است. جامعه مورد مطالعه تحقیق شامل اسناد فرادستی و معین است. ۹ سند به عنوان نمونه هدفمند و در دسترس برای مطالعه انتخاب شد و ابزار جمع‌آوری اطلاعات و داده‌های پژوهش فیش، چک‌لیستها و فرمهای محقق ساخته بوده است. برای تفسیر و تحلیل داده‌ها از روش تحلیل توصیفی بهره‌گیری شده است. در این پژوهش تحلیل محتوای اسناد به روش گال و همکاران (Gal et al., 1994) در پنج مرحله انجام شد. در مرحله اول اسناد یادشده مورد مطالعه دقیق قرار گرفت و تمام گزاره‌هایی که انتظار می‌رفت بتوان از آنها سیاستهایی را برای تدوین برنامه استنتاج کرد، استخراج شدند. در مرحله دوم روش مقوله‌بندی مناسب انتخاب و سعی شد تا هر مقوله نماینده یک متغیر مجزا باشد که به

اهداف پژوهش مربوط است. در مرحله سوم هر یک از گزاره‌های جمع‌آوری شده برای قرار گرفتن در هر یک از مقوله‌ها نشانه‌گذاری شدند؛ به عبارت دیگر، هر یک از گزاره‌های استخراج شده از اسناد فرادستی مورد بررسی قرار گرفت تا مشخص شود آیا پدیده توصیف شده در آن، در یکی از مقوله‌های مورد نظر جای می‌گیرد یا خیر. در مرحله چهارم مقوله‌بندی با روش کدگذاری باز و کدگذاری محوری انجام شد. در کدگذاری باز تمام داده‌ها، بدون اینکه هیچ اولویتی بین داده‌ها در نظر گرفته شود، تحلیل و در چندین مقوله دسته‌بندی شدند و در کدگذاری محوری، چندین مقوله اصلی که بتوان سایر مقوله‌ها را از درون آن استخراج کرد، انتخاب و سیاستهای مورد نظر در قالب مقوله‌ها تدوین شدند. در نهایت، در مرحله آخر داده‌ها پردازش و نتایج تفسیر شدند.

یافته‌ها

تجزیه و تحلیل اطلاعات به عنوان فرایندی از روش علمی یکی از پایه‌های اساسی و اصلی هر پژوهش است. همان گونه که اشاره شد، ۹ مورد از اسناد فرادستی و معین به منظور استنتاج سیاستهای بخش علوم، تحقیقات و فناوری بررسی شد که یافته‌های آن به قرار زیر است:

• وضعیت محورهای سیاستی در اسناد فرادستی و معین به روایت آمار

در جدول ۱ وضعیت محورهای سیاستی در اسناد فرادستی و معین به روایت آمار آورده شده است. با توجه به این جدول حدود ۱۱۲ محور سیاستی از اسناد فرادستی و معین استخراج شده است. همچنین، جدول مذکور مبین آن است که از ۱۱۲ مورد محور سیاستی به ترتیب ۶۴ مورد در بیانات مقام معظم رهبری، ۵۵ مورد در قانون برنامه پنجساله چهارم، ۴۷ مورد در قانون تشکیلات و وظایف وزارت علوم، تحقیقات و فناوری، ۴۰ مورد در مصوبات شورای عالی انقلاب فرهنگی، ۳۵ مورد در سیاست ابلاغی کلی نظام، ۳۵ مورد در بیانیه آموزش عالی برای قرن آینده، ۲۶ مورد در بیانیه کنفرانس جهانی علم برای سده ۲۱، ۱۱ مورد قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران و ۹ مورد در سند چشم‌انداز بیست ساله کشور مورد تأکید قرار گرفته است. از نکات قابل توجه در این بررسی نکات اشتراک بین اسناد فرادستی و معین داخل با دو سند بین‌المللی در خصوص آموزش عالی است.

جدول ۱- اسناد مورد بررسی و فراوانی محورهای سیاستی آنها برای برنامه پنجم توسعه بخش آموزش عالی، تحقیقات و فناوری

ردیف	اسناد فرادستی	فراوانی	فراوانی محورهای سیاستی در اسناد فرادستی و معین
۱	بیانات رهبری		۶۴
۲	قانون برنامه پنجساله چهارم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران (۸۸-۱۳۸۳)		۵۵
۳	قانون اهداف، وظایف و تشکیلات وزارت علوم، تحقیقات و فناوری		۴۷
۴	مصوبات شورای عالی انقلاب فرهنگی		۴۰
۵	بیانیه آموزش عالی برای قرن آینده		۳۵
۶	بیانیه کنفرانس جهانی علم در سده ۲۱		۲۶
۷	قانونی اساسی جمهوری اسلامی ایران		۱۱
۸	سند چشم‌انداز بیست ساله کشور		۹
۹	ابلاغیه سیاستهای کلی نظام		۳۵

• وضعیت دسته‌بندی و اولویت‌بندی محورهای سیاستی در اسناد فرادستی و معین به روایت

آمار

همان گونه که اشاره شد، محورهای سیاستی براساس تحلیل محتوای اسناد فرادستی و معین استخراج شد. در جدول ۲ وضعیت دسته‌بندی و اولویت‌بندی محورهای سیاستی در اسناد فرادستی نشان داده شده است. در این جدول محورهای سیاستی براساس میزان تکرار در اسناد در سه بخش دسته‌بندی شده است. بخش اول محورهای سیاستی‌ای که حداقل در ۵ سند به آنها اشاره شده و مورد تأکید قرار گرفته است. بخش دوم محورهای سیاستی که در ۳ یا ۴ سند مورد توجه بوده است و بخش سوم محورهای سیاستی‌ای که در یک یا دو سند فرادستی و معین مورد توجه قرار گرفته است. براساس داده‌های جدول ۲ می‌توان نتیجه گرفت که از ۱۱۲ محور سیاستی، تعداد ۲۴ محور سیاستی در ۵ سند به بالا، ۳۰ محور سیاستی در ۳ یا ۴ سند و ۵۸ محور سیاستی صرفاً در یک یا دو سند فرادستی و معین مورد توجه بوده است. همچنین،

تحلیل محتوایی اسناد فرادستی و معین به منظور استخراج سیاستهای ... ۳۷

جدول ۲ مبین آن است که از ۲۴ محور سیاستی به عنوان دسته‌بندی اول یک محور در ۹ سند، ۲ محور در ۸ سند، ۲ محور در ۷ سند، ۴ محور در ۶ سند و ۱۵ محور در ۵ سند مورد تأکید قرار گرفته است. همچنین، از ۳۰ محور سیاستی به عنوان دسته‌بندی دوم یا اولویت دوم، ۱۷ محور در ۴ سند و ۱۳ محور در ۳ سند مورد توجه بوده است. از ۵۸ محور سیاستی به عنوان دسته‌بندی سوم یا اولویت سوم، به ۲۲ محور در ۲ سند و ۳۶ محور در یک سند اشاره شده است.

جدول ۲- وضعیت دسته‌بندی و اولویت‌بندی محورهای سیاستی در اسناد فرادستی و معین برای برنامه توسعه پنجم بخش آموزش عالی، تحقیقات و فناوری به روایت آمار

ردیف	عناوین	فراوانی	تعداد محورهای سیاستی	فراوانی محور سیاستی در اسناد فرادستی و معین
۱	محورهای سیاستی دسته اول ۵ سند به بالا	۱	۱	۹
		۲	۲	۸
		۲	۲	۷
		۴	۴	۶
		۱۵	۱۵	۵
	جمع	۲۴		
۲	محورهای سیاستی دسته دوم ۳ یا ۴ سند	۱۷	۱۷	۴
		۱۳	۱۳	۳
		جمع	۳۰	
۳	محورهای سیاستی در ۲ یا یک سند	۲۲	۲۲	۲
		۳۷	۳۷	۱
		جمع	۵۸	
	جمع کل	۱۱۲		۹

• مقوله‌بندی سیاستهای استخراجی از اسناد فرادستی و معین

پس از استخراج سیاستها از اسناد فرادستی و معین براساس مقوله فرهنگ، آموزش، پژوهش،

فناوری، توانمندسازی منابع انسانی و توسعه زیرساختها، همکاریهای فرابخشی و بین‌المللی، پاسخگویی و تشویق و مشارکت دسته‌بندی شده است. در جدول ۳ سیاستهای استخراجی در مقوله‌های مورد تأکید نشان داده شده و بیانگر آن است که برخی از این سیاستها در ۶، ۷، ۸، ۹ یا حداقل ۵ سند مورد اشاره بوده است. به همین دلیل، این سیاستها به عنوان سیاستهای محوری دسته اول یا اولویت اول ذکر شده است. برخی دیگر از سیاستهای محوری استخراجی از اسناد فرادستی و معین بیانگر آن است که این سیاستها در ۴ یا ۳ سند مورد تأکید قرار گرفته است. بر همین اساس، سیاستهای محوری مورد اشاره به عنوان دسته دوم یا اولویت دوم مورد تأکید قرار گرفته است. بعضی دیگر از سیاستهای محوری استخراجی از اسناد فرادستی و معین بیانگر آن است که این سیاستها در یک یا دو سند مورد توجه قرار گرفته است. بر همین اساس، این سیاستها در دسته سوم یا اولویت سوم قرار دارند. گرچه دسته‌بندی سیاستهای محوری استخراجی براساس تعداد تکرار در اسناد فرادستی و معین بوده است، ولی باید اذعان کرد که این دسته‌بندی به معنای آن نیست که دسته دوم یا سوم محورهای سیاستی به دلیل عدم تکرار در اسناد فرادستی از اهمیت برخوردار نیست، بلکه همه سیاستهای استخراجی از اسناد فرادستی در دسته‌بندی اول، دوم، سوم باید مورد توجه مسئولان امر هنگام تدوین برنامه پنجم بخش آموزش عالی، تحقیقات و فناوری قرار گیرد.

جدول ۳- مقوله‌بندی سیاستهای استنتاجی از اسناد فرادستی برای برنامه پنجم توسعه بخش علوم، تحقیقات و فناوری (دسته‌بندی یا اولویت اول محورهای سیاستی)

ردیف	مقوله‌ها	سیاستهای استنتاجی	فراوانی محورهای سیاستی در اسناد فرادستی و معین
۱	فرهنگ در حوزه علوم، تحقیقات و فناوری	- بسترسازی اشاعه و تعمیق ارزشهای (اسلامی)، اخلاقی و اجتماعی	۹
		- تقویت هویت ملی و روحیه استقلال، مسئولیت‌پذیری و ارزشهای اسلامی	۵
		- تأکید بر افزایش خودباوری و اعتماد به نفس ملی	۵
		- حفظ و انتقال میراث علمی، فرهنگی و مذهبی به نسل جوان	۴
		- توجه به رشد علم، دین و اخلاق در نظام آموزش عالی	۴
		- تأکید بر رویکرد تحکیم وحدت ملی به ویژه در حوزه آموزش عالی	۴
		- تأکید بر ارتقای بینش اسلامی اعضای هیئت علمی	۳
		- افزایش حضور و گسترش تعاملات استادان با دانشجویان در محیط دانشگاهی (توجه به نقش تربیتی اعضای هیئت در نظام	۳

	آموزش عالی)		
۴	- حفظ و انتقال میراث علمی، فرهنگی و مذهبی به نسل جوان	ادامه ۱	
۴	- توجه به رشد علم، دین و اخلاق در نظام آموزش عالی		
۴	- تأکید بر رویکرد تحکیم وحدت ملی به ویژه در حوزه آموزش عالی		
۳	- تأکید بر ارتقای بینش اسلامی اعضای هیئت علمی		
۳	- افزایش حضور و گسترش تعاملات استادان با دانشجویان در محیط دانشگاهی (توجه به نقش تربیتی اعضای هیئت در نظام آموزش-عالی)		
۸	- تربیت نیروهای متخصص و متعهد		
۵	- توسعه متوازن کمی و کیفی مراکز آموزشی، پژوهشی و فناوری		
۵	- ایجاد فرصتهای برابر دسترسی در آموزش عالی		
۵	- توجه به راهبردهای یاددهی و یادگیری در نظام آموزش عالی		
۵	- حمایت و توجه به توسعه علوم انسانی و پایه در فرایند توسعه و رشد علمی کشور		
۷	- شناسایی و هدایت و پرورش استعدادها درخشان	آموزش ۲	
۴	- بازنگاری محتوا و برنامه‌های درسی آموزش عالی		
۴	- جهت‌گیری نظام آموزش عالی برای توسعه کارآفرینی در دانشجویان		
۴	- توسعه مرزهای دانش		
۴	- توسعه متوازن دانشگاهها و رشته‌های تحصیلی		
۴	- ارتقای جایگاه علوم انسانی و علوم پایه در فرایند توسعه و رشد علمی کشور		
۳	- توسعه متنی بر شرایط بومی (قلیمی، فرهنگی، اجتماعی)		
۳	- تحول در نظام علمی کشور براساس گسترش روجه تبع و ابتکار در زمینه‌های علمی		
۳	- توسعه روند رشد علمی کشور		
۳	- تقویت جنبش نرم‌افزاری و تولید علم		
۴	- گسترش و تقویت افکار و ایده‌های نو در بین دانشجویان		
۳	- تأکید بر افزایش روحیه پرسشگری، پژوهشی، نوآوری و جلب مشارکت در فرایند توسعه عملی کشور		
۲	- تدوین برنامه راهبردی برای مراکز آموزش عالی		
۲	- تأمین نیروی انسانی متخصص از طریق بورس تحصیلی		
۲	- نظریه‌پردازی در حوزه علوم انسانی		
۲	- دستیابی به جایگاه اول علم و فناوری		
۲	- کم کردن فاصله میان نظر و عمل در نظام آموزش دانشگاهی (توسعه آموزشهای علمی-کاربردی)		
۲	- تنوع بخشیدن به گونه‌های آموزش عالی		
۱	- گسترش مراکز رشته‌ها و دانشجویان تحصیلات تکمیلی		
۱	- توجه به کارآموزی و کارورزی در نظام آموزش رسمی و غیررسمی (فنی)		

حرفه‌ای و علمی کاربردی			
۱	- تأکید بر پرورش تفکر به جای پرورش حافظه در نظام آموزش عالی	ادامه ۲	
۱	- توسعه نظام آموزش عالی مجازی		
۲	- ایجاد و گسترش قطبهای علمی		
۲	- تأکید بر بالا بردن بهره‌وری دانش‌آموختگان		
۵	- ساماندهی و جهت‌گیری تحقیقات و پژوهشهای علمی کشور برای رفع نیازهای بخشهای مختلف		
۵	- توسعه متوازن کمی و کیفی مراکز پژوهشی	پژوهش	۳
۵	- ایجاد شبکه‌های علمی و پژوهشی		
۵	- حمایت از توسعه تحقیقات بنیادی و توجه به آنها		
۴	- توزیع هدفدار و بهینه اعتبارات تحقیقاتی		
۴	- حمایت مالی از تحقیقات توسعه‌ای که به ابداع، اختراع و ارتقای محصولات منجر می‌شود.		
۴	- توسعه مرزهای دانش		
۴	- ارتقای توانمندی دانشگاهها و مراکز تحقیقاتی و فناوری برای کارآمدی کشور		
۳	- تأمین کفایت سهم اعتبارات پژوهشی از تولید ناخالص ملی		
۳	- تقویت جنبش نرم‌افزاری و تولید علم		
۲	- ایجاد و گسترش قطبهای علمی		
۲	- حمایت از پژوهشهای علمی بین‌رشته‌ای		
۲	- دستیابی به جایگاه اول علم و فناوری		
۱	- مأموریت‌گرا و تقاضا محوری پژوهش و فناوری		
۱	- تأکید بر نظام ملی نوآوری پژوهش و فناوری		
۲	- شناسایی مرتبه‌های نسبی بر مبنای آینده‌نگری و آینده‌پژوهی		
۲	- حمایت از پژوهشهای مورد نیاز دستگاهها بر مبنای ۲۰ به ۶۰		
۱	- تأکید بر تحقیق و پژوهش به عنوان پایه و بنای سیاستگذاری		
۵	- ایجاد شبکه‌های علمی و فناوری	فناوری	۴
۵	- حمایت و توجه به توسعه فناوریهای نوین		
۵	- توسعه کمی و کیفی مراکز فناور		
۴	- حمایت مالی از تحقیقات توسعه‌ای که به ابداع، اختراع و ارتقای محصولات منجر می‌شود		
۴	- تقویت فناوریهای ملی و حمایت از توسعه فناوریهای بومی		
۴	- ارتقای توانمندی دانشگاهها و مراکز تحقیقاتی و فناوری برای کارآمدی کشور		
۳	- تقویت جنبش نرم‌افزاری و تولید علم		
۳	- توسعه کاربردی یافته‌های علمی		
۴	- انطباق فناوری نوین با نیازهای ملی و محلی		
۲	- دستیابی به جایگاه اول علم و فناوری		
۱	- حمایت از ثبت جواز امتیاز علمی در سطح داخلی و بین‌المللی		

۱	- توسعه فعالیتهای دانایی محور در بخشهای دولتی و غیردولتی از طریق ایجاد مراکز رشد علم و فناوری	ادامه ۴
۱	- ارزش گذاری و مبادله محصولات نامشهود دانایی محور	
۱	- تأکید بر نظام ملی نوآوری پژوهش و فناوری	
	- تبدیل ایده به محصولات و روشهای جدید	
	- مأموریت گرا و تقاضا محوری پژوهش و فناوری	
۷	- بسترسازی حفظ و جذب نخبگان داخل و نیروهای متخصص ایرانی خارج از کشور	۵
۷	- جذب و به کارگیری استعدادهای درخشان و جلوگیری از خروج نخبگان	
۶	- تأکید بر آزادی علمی و استقلال دانشگاهها	
۶	- حمایت از حقوق مالکیت فکری	
۵	- ایجاد زیرساختها و زمینه سازی مناسب در راستای تحقق نهضت تولید علم	
۵	- توجه به منابع انسانی به عنوان سرمایه ملی و اجتماعی	
۵	- خودتکایی در تولید علم و فناوری (سیاست توسعه علمی درونزا)	
۵	- ارتقای کیفیت عقیدتی، علمی و عملی و مهارتی اعضای هیئت علمی و کارکنان	
۵	- توزیع عادلانه امکانات (عدالت اجتماعی)	
۵	- اصلاح و بهینه سازی ساختار نظام آموزشی و تحقیقاتی به ویژه در دوره تحصیلات تکمیلی در چارچوب ماده ۴۹	
۵	- تقویت زیرساختها و منابع در حوزه فرهنگ، آموزش، تحقیقات و فناوریهای نوین	
۴	- ساماندهی و استقرار نظام آمار و اطلاعات ثبتی و ایجاد بانکهای اطلاعات تخصصی آموزش عالی در بخش دولتی و غیردولتی	
۳	- ایجاد هماهنگی میان سه حوزه آموزش و پرورش، آموزش عالی و آموزش پزشکی	
۳	- تأکید بر استقلال و تمرکززدایی در سیاستگذاری و برنامه ریزی آموزش عالی، تحقیقات و فناوری	
۳	- اصلاح و ساده سازی قوانین و مقررات	
۴	- توجه به آموزش مستمر و ضمن خدمت و توسعه کارگاههای آموزشی و تحقیقاتی برای اعضای هیئت علمی	
۴	- تقویت و توانمندسازی مهارتهای تخصصی و حرفه ای اعضای هیئت علمی	
۲	- ارتقای وضعیت درآمدی و معیشتی اعضای هیئت علمی	
۲	- تنوع بخشیدن به منابع مالی آموزش عالی	
۱	- تقویت عقبه کارشناسی	
۱	- زمینه سازی برای رشد آرمانگرایی در نظام آموزش عالی	
۱	- ایجاد فرصت برای نیروهای متخصص جوان و بهسازی و توانمندسازی گروههای آموزشی	
۱	- پرداخت تسهیلات اعتباری به صورت وام بلندمدت قرض الحسنه به	
	توانمندسازی منابع انسانی و توسعه زیرساختها	

	دانشجویان دولتی و غیردولتی		
۱	- تأسیس و توسعه صندوقهای غیردولتی پژوهش و فناوری	ادامه ۵	
۲	- تدوین برنامه جامع ارتقای ورزش دانشجویی و توسعه اماکن و فضاهای ورزشی		
۲	- عمومی سازی اطلاعات و دانش علمی و چرخش آزاد اطلاعات		
۲	- تدوین برنامه راهبردی برای مرکز آموزش عالی، تحقیقات و فناوری		
۱	- تهیه و تدوین نقشه جامع علمی کشور	همکاریهای فرابخشی و بین‌المللی	۶
۴	- گسترش ارتباط میان دولت، دانشگاه و صنعت و بازارکار		
۱	- پذیرش دانشجویان خارجی در دوره‌های بلندمدت و کوتاه مدت		
۱	- انجام دادن خود ارزیابی (ارزیابی درونی و بیرونی)		
۱	- بهره‌گیری از مزایای قانونی مناطق آزاد برای ایجاد و توسعه شرکتهای دانش بنیان و تقویت همکاریهای علمی بین‌المللی	پاسخگویی	۷
۱	- تحرک علمی بین سازمانی		
۶	- ساماندهی و استقرار نظام اعتبارسنجی، ارزیابی، ارتقای تضمین کیفیت و پاسخگویی در نظام آموزش عالی		
۲	- ساماندهی نظام ارزیابی و ارتقای اعضای هیئت علمی و پژوهشگران با معیار تولید علم، فعالیتهای کاربردی و توسعه‌ای و رفع نیازها و مشکلات جامعه		
۱	- اخذ خسارت از دانشجویان بوسیه مستنکف از خدمت و واریز آن به حساب درآمد عمومی کشور	تشویق و مشارکت	۸
۱	- نظارت شورای عالی انقلاب فرهنگی بر روند تدوین برنامه‌های توسعه		
۶	- مشارکت بخش غیردولتی (ایجاد زمینه رشد و شکوفایی مشارکت بخش غیردولتی در فعالیتهای آموزشی عالی، تحقیقاتی و فناوری)		

بحث و نتیجه‌گیری

مطالعات (Tofigh, 2006; Taslimi et al., 2004; Sayari, 1983, 1985) هر یک ابعادی از برنامه‌های توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی را مورد بررسی و ارزیابی قرار داده‌اند. نتایج این پژوهشها بیانگر فراز و نشیبهای زیادی در فرایند برنامه‌های توسعه است. از طرفی، کشورهای توسعه یافته تدوین برنامه‌های توسعه را بر اساس چشم‌انداز مورد تأکید قرار داده‌اند. از سویی، در شرایط فعلی طراحی و تصویب سند چشم‌انداز بیست ساله نظام جمهوری اسلامی ایران و طرح موضوع دستیابی به رتبه اول منطقه‌ای در عرصه علم و فناوری در این سند، ایجاد یک نهضت علمی و دانش بنیان امری ضروری و اجتناب‌ناپذیر

است. در همین خصوص، توجه ویژه مقام معظم رهبری به مقوله علم، فناوری و نوآوری و ضرورت ایجاد تحول و تحرک مناسبی در حوزه‌های سیاستگذاری و برنامه‌ریزی نظام آموزش عالی، تحقیقات و فناوری فراهم کرده است. اهم محورهایی که از سوی ایشان مورد تأکید قرار گرفته‌اند، عبارت‌اند از: جهتگیری برای دستیابی به اهداف چشم‌انداز بیست ساله کشور، دارا بودن مبانی و الگوی اسلامی و ایرانی، احتراز از پیروی کورکورانه از الگوهای غربی، لحاظ کردن بینش فلسفی در تعریف پیشرفت، سمتگیری دانش به سوی عمل و کاربردی کردن آن بر اساس نیازهای کشور، علم محوری به عنوان گفتمان مسلط جامعه، تکمیل زنجیره علم و فناوری، نگرش سیستمی به مقوله تولید دانش، تولید علم و شکستن مرزهای دانش، واقع‌بینی در رسیدن به اهداف در بازه زمانی بیست ساله، تبیین جایگاه علوم مختلف، کاربردی کردن تحقیقات و ثروت آفرینی علوم، تعیین اولویتهای آموزشی، پدید آوردن رشته‌های نو و مورد نیاز و لحاظ کردن کل دوره آموزشی به عنوان یک فرایند از آموزش ابتدایی تا بالاترین مقاطع علمی.

افزون بر این ملاحظات الزامات سیاستی منبعث از اسناد فرادستی نظیر قانون اساسی کشور، سند چشم‌انداز بیست ساله جمهوری اسلامی ایران، سیاستهای کلی نظام، بیانات و رهنمودهای امام (ره) و مقام معظم رهبری، مصوبات شورای عالی انقلاب فرهنگی، برنامه‌های توسعه کشور و مستندات بین‌المللی نظیر آموزش برای همه (بیانیه ۲۰۱۵)، بیانیه آموزش عالی برای قرن آینده و بیانیه کنفرانس جهانی علم در سده ۲۱، برای تدوین بخش علوم، تحقیقات و فناوری راهگشاست و می‌تواند زمینه‌ساز تحقق چشم‌انداز افق ۱۴۰۴ قرار گیرد و در برنامه پنجم نیز مناسب است بدان توجه شود. این سیاستها در جدول ۴ ارائه شده است.

جدول ۴- سیاست‌های استنتاج پیشنهادی برای تدوین برنامه پنجم توسعه بخش علوم، تحقیقات و فناوری

ردیف	مقوله‌ها	سیاست‌های استنتاجی	فراوانی محورهای سیاستی در اسناد فرادستی و معین
۱	فرهنگ در حوزه علوم، تحقیقات و فناوری	- زمینه‌سازی اشاعه و تعمیق ارزشهای اسلامی، اخلاقی و اجتماعی	۹
		- تقویت هویت ملی و روحیه استقلال، مسئولیت‌پذیری و ارزشهای اسلامی	۵
		- تأکید بر افزایش خودباوری و اعتماد به نفس ملی	۵
۲	آموزش	- تربیت نیروهای متخصص و متعهد	۸
		- توسعه متوازن کمی و کیفی مراکز آموزشی، پژوهشی و فناوری	۵
		- ایجاد فرصت‌های برابر دسترسی به آموزش عالی	۵
		- توجه به راهبردهای یاددهی و یادگیری در نظام آموزش عالی	۵
		- حمایت و توجه به توسعه علوم انسانی و پایه در فرایند توسعه و رشد علمی کشور	۵
۳	پژوهش	- شناسایی و هدایت و پرورش استعداد‌های درخشان	۷
		- ساماندهی و جهت‌گیری تحقیقات و پژوهش‌های علمی کشور برای رفع نیازهای بخش‌های مختلف	۵
		- توسعه متوازن کمی و کیفی مراکز پژوهشی	۵
۴	فناوری	- ایجاد شبکه‌های علمی و پژوهشی	۵
		- حمایت و توجه به توسعه تحقیقات بنیادی	۵
		- ایجاد شبکه‌های علمی و فناوری	۵
		- حمایت و توجه به توسعه فناوری‌های نوین	۵
۵	توانمندسازی منابع انسانی و توسعه زیرساختها	- توسعه کمی و کیفی مراکز فناوری	۵
		- زمینه‌سازی برای حفظ و جذب نخبگان داخل و نیروهای متخصص ایرانی خارج از کشور	۷
		- جذب و به کارگیری استعداد‌های درخشان و جلوگیری از خروج نخبگان	۷
		- تأکید بر آزادی علمی و استقلال دانشگاهها	۶
		- حمایت از حقوق مالکیت فکری	۶
		- ایجاد زیرساختها و زمینه‌سازی مناسب در جهت تحقق نهضت تولید علم	۵
		- توجه به منابع انسانی به عنوان سرمایه ملی و اجتماعی	۵
		- خوداتکایی در تولید علم و فناوری (سیاست توسعه علمی درونزا)	۵
		- ارتقای کیفیت عقیدتی، علمی و عملی و مهارتی اعضای هیئت علمی و کارکنان	۵
		- توزیع عادلانه امکانات (عدالت اجتماعی)	۵
		- اصلاح و بهینه‌سازی ساختار نظام آموزشی و تحقیقاتی به ویژه در دوره تحصیلات تکمیلی در چارچوب ماده ۴۹	۵
۶	پاسخگویی	- تقویت زیرساختها و منابع در حوزه فرهنگ، آموزش، تحقیقات و فناوریهای نوین	۵
		- ساماندهی و استقرار نظام اعتبارسنجی، ارزیابی، ارتقای تضمین کیفیت و پاسخگویی در نظام آموزش عالی	۶
۷	تشویق و مشارکت	- مشارکت بخش غیردولتی (ایجاد زمینه رشد و شکوفایی مشارکت بخش غیردولتی در فعالیتهای آموزشی عالی، تحقیقاتی و فناوری)	۶

پیشنهادها

۱. در تعیین سیاستهای بخش آموزش عالی، تحقیقات و فناوری در برنامه پنجم توسعه باید موارد زیر به عنوان اصول راهنما مورد توجه قرار گیرد:
 - الف. عامل انسانی؛ ب. همکاری و هماهنگی در تعیین سیاستها و راهبردهای علوم، تحقیقات و فناوری؛ ج. پرهیز از هدایت و کنترل شدید؛ د. توجه به خدمات نرم؛ هـ. ساماندهی مدیریت و فرایند تعیین سیاستها و راهبردها؛ و. سیاستگذاری و تعیین راهبردهای علوم، تحقیقات و فناوری از طریق فرایندی علمی، مشارکتی پویا؛ ز- ساختار نیروی انسانی و منابع.
۲. در تدوین برنامه پنجم بخش علوم، تحقیقات و فناوری لازم است سیاستهای محوری استخراج شده از اسناد فرادستی و معین مورد توجه قرار گیرد.
۳. در تدوین سیاستهای برنامه پنجم توسعه باید رویکرد فرابخشی و مشارکتی حاکم باشد. مؤلفه‌ها و متغیرهای بخش باید با بخشهای دیگر هماهنگی و سازگاری داشته باشند.
۴. در تدوین برنامه پنجم توسعه بخش علوم، تحقیقات و فناوری لازم است جهتگیری فکری و هدفهای بلند مدت مدنظر قرار گیرند و سیاستها طوری تعیین شوند که مبتنی بر سیاستهای کلان ابلاغ شده از سوی مقام معظم رهبری باشند.
۵. در تهیه و تدوین سیاستهای برنامه توسعه پنجم بخش علوم، تحقیقات و فناوری باید موارد زیر مورد توجه قرار گیرد:
 - الزامات فنی، عمومی، مدیریتی، فرهنگی و ساختاری علوم، تحقیقات و فناوری؛
 - چشم‌اندازهای آینده ملی، منطقه‌ای و جهانی آموزش عالی؛
 - چالشهای مهم آموزش عالی در ایران ۱۴۰۰؛
 - تعامل بین بخشها و اجزای بخش؛
 - تدوین سیاستها در راستای تحقق آرمانها، رسالت و اهداف آموزش عالی، تحقیقات و فناوری؛
 - مشخص شدن دقیق پیش‌نیازهای اجرایی سیاستها؛
 - تدوین سیاستها بر اساس اصل واقع‌بینی و آینده‌اندیشی و معطوف بودن به هدف بخش

و فرابخش؛

- ایجاد تعهد یا عزم ملی، تدوین برنامه عملیاتی، تدوین نظام مالی، تدوین گردش کار (ترسیم افق زمانی)، تدارک نیروی انسانی متخصص برای اجرای سیاستهای برنامه.

یادداشتها

- [۱] - قانون اساسی در سال ۱۳۵۸ به تصویب رسید. این قانون ترجمان خواسته‌ها و آرمانهای ملت ایران و نشان‌دهنده جهت و سیر حرکت مردم و چارچوب کلی برای تدوین قوانین و سیاستهای کلی نظام است. این قانون دارای ۱۷۷ اصل است. در بندهای اصل دوم، سوم، بیستم، چهل و سوم، چهل و هشتم، پنجاهم و یکصد و چهل و یکم به بخش عطف اشاره شده است.
- سند چشم‌انداز جمهوری اسلامی در تاریخ ۱۳۸۲/۲/۲۳ ابلاغ شده است. متن سند ۴۰۰ کلمه (۱۳ کلمه مقدمه، ۳۳ کلمه کادر ترسیمی، ۲۵۰ ویژگیهای جامعه ایران در افق چشم‌انداز، ۷۲ کلمه ملاحظه) است. آرمان اصلی مندرج در سند در تحقق آرمانها و اصول قانون اساسی است. آرمان واسطه‌ای توسعه یافتگی جمهوری اسلامی، هدف مرحله‌ای ۲۰ ساله، رسیدن به جایگاه اول توسعه یافتگی در منطقه است.
- سیاستهای کلی نظام مطابق بند یکم اصل ۱۱۰ قانون اساسی به عنوان اولین مجموعه از سیاستهای کلی نظام توسط مقام معظم رهبری برای اجرا ابلاغ شده است که دارای ۱۲ بند است. ویژگی سیاستهای کلی عبارت است از: پایداری، آینده‌اندیشی، واقع‌بینی، فراگیر بودن، در راستای تحقق اهداف بخش و فرابخش و بیانگر خصوصیات اصلی و اساسی نظام.
- در بیانات مقام معظم رهبری در دیدارهای مختلف خود با دست اندرکاران نظام آموزش عالی (شورای انقلاب فرهنگی، رؤسای دانشگاهها و مؤسسات آموزش عالی در سالهای مختلف به ویژه در سال ۱۳۸۵ و ۱۳۸۶) همواره به نکات کلیدی و مهم در زمینه آموزش عالی، تحقیقات و فناوری اشاره شده است.
- جایگاه شورای انقلاب فرهنگی سیاستگذاری، تعیین خط‌مشی، تصمیم‌گیری، هماهنگی و هدایت امور فرهنگی، آموزش و پژوهش است. در بند ۴ اهداف و وظایف شورای انقلاب فرهنگی مصوب تاریخ ۱۳۶۳/۱۲/۵ تأکید شده است، شامل «بررسی الگوهای توسعه و تحلیل آمار و پیامدهای فرهنگی

سیاستها و برنامه‌های توسعه سیاسی، اقتصادی و اجتماعی کشور و ارائه پیشنهادها و اصلاحی به مراجع ذی‌ربط». این شورا از سال ۱۳۶۳ تاکنون بیش از ۸۰۰ مصوبه در خصوص وزارت علوم و ۱۵۰ مصوبه در ارتباط با وزارت بهداشت داشته است.

- قانون برنامه چهارم توسعه ۱۳۸۸-۱۳۸۴ در مجلس شورای اسلامی به تصویب رسید. این قانون شامل شش بخش، پانزده فصل و ۱۶۱ ماده است. فصل چهارم توسعه مبتنی بر دانایی (شامل ۱۴ ماده است) عناوین اصلی سیاستهای کلی برنامه چهارم شامل اطلاع‌رسانی مناسب برای تحقق ویژگیهای مورد نظر، سازماندهی و بسیج امکانات و ظرفیتهای کشور به منظور افزایش سهم ایران در تولیدات علمی جهان، تقویت نهضت نرم‌افزاری و ترویج پژوهش، کسب فناوری، اصلاح نظام آموزشی است.

- قانون اهداف، وظایف و تشکیلات وزارت علوم، تحقیقات و فناوری به استناد ماده ۹۹ قانون برنامه سوم در مورخ ۱۳۸۳/۵/۱۸ در مجلس شورای اسلامی تصویب و در تاریخ ۱۳۸۳/۶/۸ برای اجرا ابلاغ شده است.

- بیانیه جهانی آموزش عالی برای قرن آینده رهاورد کنفرانس آموزش عالی در قرن آینده است که در سال ۱۹۸۸ توسط یونسکو با حضور ۴۰۰۰ نفر از ۱۸۲ کشور عضو در پاریس صادر شد. در این بیانیه ۱۷ ماده‌ای به تعریف وظایف و عملکرد آموزش عالی با تأکید بر نقش آموزش مداوم و مبتنی بر ارزشها پرداخته شده است. این بیانیه شامل سه بخش است: الف. وظایف و عملکرد آموزش عالی؛ ب. تدوین دیدگاه نوین در مورد آموزش عالی؛ ج. از دیدگاه تا اجرا.

- بیانیه کنفرانس جهانی علم در سده بیست و یکم در تعهد نوین از سال ۱۹۹۹ در بوداپست - مجارستان ارائه شده است. این بیانیه حاوی ۹۵ بند شامل بخشهای علم در خدمت دانش و دانش در خدمت پیشرفت، علم در خدمت صلح و توسعه، علم در خدمت توسعه، علم در جامعه و علم در خدمت جامعه است.

[۲] منظور از اسناد فرادستی اسنادی است که به تصویب بالاترین مراجع قانونگذاری کشور رسیده است و جنبه قانونی دارد. این اسناد باید محور برنامه‌ریزی بلندمدت، میان مدت و کوتاه‌مدت کشور به منظور تحقق اهداف توسعه همه جانبه قرار گیرد. ولی اسناد معین، اسنادی است که زمینه‌ساز تحقق اهداف اسناد فرادستی اند. این اسناد همسطح با اسناد فرادستی نیستند، ولی با آن اسناد همسو هستند.

References

1. “Investigating the Higher Education, Research and Technology Sector in the Fourth Plan”; Tehran, Research Center of Islamic Republic of Iran Parliament(in Persian).
2. 20 Years Prospect Document of Islamic Republic of Iran (2003) (in Persian).
3. Ahmadi, Ali Mohammad (2002); “A Comparison of Iran Social and Economic Modification Plans with Common Modifications”; 2th Biennial Congress on Iran Economy, Economics Research Institute of Tarbiat Modares University (in Persian).
4. Akhavan Kazemi, Msoud (2003); “Higher Education and Sustainable Policy Development”; Proceeding in Higher Education and Sustainable Development Congress, Vol. 1; Institute for Research and Planning of Higher Education(in Persian).
5. Davoodi, Rasoul (1996); “The Structure Pathology of Higher Education in Performing Fifth Year Plans of the Development (Higher Education Scope) in Order to Present Appropriate Strategies”; PhD Thesis, Tehran: Science, Research and Technology Branch of Azad University (in Persian).
6. Gal and et al. (1994); “Methods of Qualitative and Quantitative Analyze in Psychology and Education, Translated into Persian by Ahmad Reza Nasr and et al. ((2007), Terhran: Shahid Beheshti University Press(in Persian).
7. Leader of Islamic Revolution Statements in the Meeting with Faculties of Korasan University; Ferdosi Mashhad University (2007) (in Persian).
8. Leader of Islamic Revolution Statements in the Meeting with the Elite (2007) (in Persian).
9. Leader of Islamic Revolution Statements in the Meeting with Universities Chancellors, Higher Education Institutes and Research Centers Directors (2006) (in Persian).

10. Leader of Islamic Revolution Statements in the Meeting with Universities Chancellors and Faculties (2007) (in Persian).
11. Mohammad Nezhad Ali Zamini, Yousef and et al. (2005); "Higher Education in Iran: National Report in 2004", Tehran: Institute for Research and Planning in Higher Education(in Persian).
12. Rezvani, Mohammad Reza (2001); "A View Upon the Rural Development Planning System in Iran"; *Journal of Geographic Research*, No. 41(in Persian).
13. Sayari, Ali Akbar (1983); "Reviewing the Experiences of Higher Education Planning in First Economic, Social and Cultural Development Plan of Islamic Republic of Iran", *Quarterly Journal of Research and Planning in Higher Education*, No. 1, pp. 13-26 (in Persian).
14. Sayari, Ali Akbar (1985); "Reviewing the Experiences of Higher Education Planning in Second Economic, Social and Cultural Development Plan of Islamic Republic of Iran", *Quarterly Journal of Research and Planning in Higher Education*, Vol. 3, No.1, pp. 23-37(in Persian).
15. Secretariat of the High Council of Cultural Revolution (1996); "20 Years Effort through Realization of Cultural Revolution Aims"; Danesh Parvar Press(in Persian).
16. Taslimi, Mohammad Saeed and et al. (2004); "Description and Analyze of the Higher Education Sector Process through First, Second and Third Development Plan of Islamic Republic of Iran, Tehran, Control and Evaluation Board of The High Council of Cultural Revolution(in Persian).
17. The Fourth Plan Law of Economic, Social and Cultural Development Plan of Islamic Republic of Iran, Tehran: Management and Planning Organization (in Persian).
18. The Fundamental Law of Islamic Republic of Iran (2006), The Council of Experts Fundamental Law(in Persian).

19. The General Polices of the Regime for Scientific Development and Growth of the Country (in Persian).
20. The Parliament of Islamic Republic of Iran (2004); “Ministry of Science, Research and Technology: Law of Objectives, Duties and the Organization (in Persian).
21. Tin Bergen, Zhan (1965); *Planning Principles of Economic Growth*, Translated into Persian by Amir Hossein Jahanbeglo, Institute for Social Research and Studies of Tehran University.Press(in Persian).
22. Todaro, Michael (1992); *Economic Development in the Third World*; Translated into Persian by Gholam Ali Farjadi, 5th Edition, Tehran: Planning and Management Organization(in Persian).
23. Tofigh, Firouz (2006); *Planning in Iran and Its Future Prospect*; Research and Training Institute for Management and Development Planning(in Persian).
24. UNESCO (1998), “World Conference Declaration on Higher Education for Future Century: Vision and Actions”; Translated to Persian by Hamid Javdani, Tehran: Institute for Research and Planning in Higher Education (in Persian).
25. UNESCO (1999), “World Conference Declaration on Science in 21 Century: New Commitment”; Translated to Persian by Hamid Javdani, Tehran: Institute for Research and Planning in Higher Education (in Persian).
26. Ziyari, Keramataalah (2002); *Plan and Planning in Iran*; Literature and Human Science Department, Tehran University(in Persian).